

In the name of Allah, the compassionate, the merciful
به نام خداوند بخشنده مهربان

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
معارفی، محسن، ۱۳۵۶-
سیاستگذاری عمومی در اقتصاد متعارف و اقتصاد اسلامی / مولف محسن معارفی.
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۰۱.
ص: ۴۲۶.
شابک
۰-۱۸۸-۳۱۵-۶۲۲-۹۷۸-۰-۰
وضعیت فهرست نویسی
فنیبا
یادداشت
اقتصاد / Economics؛ سیاست گذاری / Policy sciences
موضوع
اسلام و اقتصاد / Islam -- Economic aspects
شناسه افزوده
شناسه افزوده
جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
Almustafa International Translation and Publication center /
رده بندی کنگره
۱۸۰HB:
رده بندی دیویی
۳۳۰:
شماره کتابشناسی ملی
۹۰۸۲۶۴۱:
مرجع تولید
پژوهشگاه بین المللی المصطفی ﷺ
این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

BP1512

«سیاستگذاری عمومی» در اقتصاد متعارف و اقتصاد اسلامی

مؤلف: محسن معارفی

چاپ اول: ۱۴۰۱ ش / ۱۴۴۴ ق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ / شمارگان: ۵۰۰ قیمت:

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
تلفن: ۳۷۸۳۶۱۳۴ / ۲۵ ۹۸ +
تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / ۳۷۸۳۹۳۰۵ / ۲۵ ۹۸ +
◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه راه سالاریه
تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ / ۲۵ ۹۸ +

pub_almustafa @pub_almustafa.ir miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

«سیاست‌گذاری عمومی» در اقتصاد متعارف و اقتصاد اسلامی

محسن معارفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روزکردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

- پیشگفتار ۱۳
۱. درآمدی بر «سیاستگذاری عمومی» ۱۷
- تعریف و بیان مسئله ۱۷
- جایگاه «سیاستگذاری عمومی» در اقتصاد متعارف ۲۱
- «سیاستگذاری عمومی» و اقتصاد اثباتی، دستوری و کاربردی ۲۴
- پیشینه مسئله تحقیق در اقتصاد اسلامی ۲۹
- جایگاه مقاصد و استخراج معیارهای ارزیابی در فقه ۳۲
- الف) نص بسندگی ۳۲
- ب) معیار بسندگی ۳۳
- ج) نص محوری و معیارپذیری ۳۴
- د) معیار محوری و نص‌پذیری ۳۵
- ساختار و روش پژوهش ۳۶
۲. سیاستگذاری عمومی در حوزه نظری اقتصاد متعارف ۳۹
- مقدمه ۳۹
- دو رویکرد «سیاستگذاری عمومی» ۴۰
۱. رویکرد تصمیم‌سازی ۴۰
۲. رویکرد اقتصاددانان رفاه ۴۱

۴۲. اقتصاد رفاه کلاسیک _____
۴۴. ۱. مطلوبیت‌گرایی عمل‌نگر _____
۴۶. ۲. مطلوبیت‌گرایی قاعده‌نگر _____
۵۰. ۳. سایر رویه‌های مطلوبیت‌گرایی _____
۵۱. ۴. رهنمودهای مطلوبیت‌گرایی در اقتصاد رفاه _____
۵۳. اقتصاد رفاه قدیم _____
۵۶. اقتصاد رفاه جدید _____
۵۸. ۱. استقرار اقتصاد رفاه اثباتی _____
۶۰. ۲. اقتصاد رفاه جدید رویکرد پارتویی _____
۶۱. الف) توسعه مفهوم مطلوبیت _____
۶۲. ب) عدم امکان مقایسه مطلوبیت افراد با یکدیگر _____
۶۲. ج) ترتیبی بودن مطلوبیت _____
۶۳. د) بی‌توجهی به بحث توزیع و تأکید بر «قاعده اتفاق آراء» به عنوان مبنای توزیع _____
۶۵. ه) شرایط بهینگی کارایی پارتویی _____
۶۷. یکم: کارایی در مبادله (مصرف) _____
۷۵. دوم: کارایی در تولید _____
۸۰. سوم: کارایی کلی _____
۸۱. چهارم: قضایای بنیادین رفاه _____
۸۷. ۳. اقتصاد رفاه جدید «رویکرد انگلیسی» _____
۹۲. ۴. اقتصاد رفاه جدید «رویکرد آمریکایی» _____
۹۳. الف) منحنی امکانات مطلوبیت و مبادله کارایی و توزیع (عدالت) _____
۹۶. ب) معرفی توابع رفاه اجتماعی _____
۱۰۰. یکم: تابع رفاه اجتماعی مطلوبیت‌گرا _____
۱۰۲. دوم: تابع رفاه اجتماعی راولزی _____
۱۰۴. سوم: تابع رفاه اجتماعی مرکب _____
۱۰۶. چهارم: تابع رفاه اجتماعی و مقیاس اتکینسون _____

۵. افول اقتصاد رفاه جدید _____ ۱۰۸
- اقتصاد رفاه هنجاری؛ آینده‌ای نوید بخش _____ ۱۱۳
۱. اقتصاد شادی _____ ۱۱۹
۲. اقتصاد رفاه رویکرد بین رشته‌ای _____ ۱۲۲
- رویکرد قابلیت _____ ۱۲۳
- یکم: دیدگاه قابلیت و مشکل پیامدگرایی اقتصاد رفاه متعارف _____ ۱۲۴
- دوم: رویکرد قابلیت و مشکل سنجش مقایسه بین فردی در تابع رفاه اجتماعی _____ ۱۲۵
- سوم: رویکرد قابلیت و رفع بدبینی به قاعده اکثریت _____ ۱۲۷
۳. اقتصاد رفاه و تئوری‌های عدالت اقتصادی _____ ۱۲۹
- الف) تئوری‌های برابری و نیاز و عدالت اقتصادی _____ ۱۳۰
- ب) تئوری‌های فایده‌گرایی و عدالت اقتصادی _____ ۱۳۱
- ج) تئوری‌های تناسب و استحقاق و عدالت اقتصادی _____ ۱۳۲
- د) تئوری‌های زمینه محور و عدالت اقتصادی _____ ۱۳۴
- جمع‌بندی نظریات اقتصاد رفاه برای ارزیابی و انتخاب برنامه‌ها و سیاست‌های اقتصادی _____ ۱۳۶
۳. سیاستگذاری عمومی در حوزه کاربردی اقتصاد متعارف _____ ۱۴۱
- مرحله اول ارزیابی: دارا بودن معیارهای عام «برنامه‌های بخش عمومی» _____ ۱۴۱
۱. استقلال افراد _____ ۱۴۲
۲. کارایی _____ ۱۴۷
۳. برابری _____ ۱۵۰
- مرحله دوم ارزیابی: توجیه «نیاز به اجرای برنامه» توسط کارگزار عمومی _____ ۱۵۳
- مرحله سوم ارزیابی: شناخت کامل نتایج برنامه و ارزیابی سیاست‌های جایگزین _____ ۱۵۷
۱. گام اول: شناسایی ویژگی‌های «برنامه پیشنهادی» و «برنامه‌های جایگزین» _____ ۱۵۷
- مشکل تعیین ذینفع واقعی و بار واقعی برنامه _____ ۱۵۹
۲. گام دوم: ارزیابی و سنجش تأثیرات برنامه بر «برابری» _____ ۱۶۱
- الف) مشکل تعیین گروه هدف _____ ۱۶۱
- ب) مشکل انصاف _____ ۱۶۳

۳. گام سوم: ارزیابی و سنجش تأثیرات برنامه بر «کارایی» _____ ۱۶۵
- تحلیل هزینه فایده اجتماعی _____ ۱۶۶
۱. تاریخچه و گستردگی استفاده از تحلیل هزینه فایده در سیاست‌های رفاهی _ ۱۶۷
۲. مسائل و مباحث نظری تحلیل هزینه فایده اجتماعی _____ ۱۷۳
- الف) چارچوب نظری تحلیل هزینه فایده _____ ۱۷۳
- ب) سنجش هزینه‌ها و منافع _____ ۱۸۲
- یکم: کدام نفع و کدام هزینه _____ ۱۸۲
- دوم: روش پولی کردن نفع و ضرر _____ ۱۸۴
- روش ترجیحات آشکار شده _____ ۱۸۶
- روش رفتار بازار _____ ۱۸۶
- روش هزینه سفر _____ ۱۸۶
- روش قیمت‌گذاری هدونیک _____ ۱۸۷
- روش ترجیحات اظهار شده _____ ۱۸۷
- روش ارزش‌گذاری مشروط (CVM) _____ ۱۸۸
- روش تحلیل همزمان (CAM) _____ ۱۸۹
- «تمایل به پرداخت» (WTP) یا «تمایل به دریافت» (WTA) _____ ۱۸۹
- ج) نرخ تنزیل اجتماعی _____ ۱۹۱
- د) مخاطره و عدم اطمینان _____ ۱۹۴
۷. راهکارهای تسهیل بکارگیری «تحلیل هزینه فایده اجتماعی» در عمل _____ ۱۹۷
- الف) به کارگیری «تحلیل هزینه اثربخشی» (CEA) _____ ۱۹۷
- ب) انتشار راهنما و دستورالعمل به کارگیری تحلیل هزینه فایده _____ ۱۹۹
- ج) تشکیل سیستم یکپارچه اطلاعات (هوش اجتماعی) تحلیل هزینه فایده _ ۲۰۲
- جمع‌بندی نظرات اقتصاد متعارف در ارزیابی عملی سیاست‌های اقتصادی _____ ۲۰۴
۴. سیاست‌گذاری عمومی در اقتصاد اسلامی _____ ۲۰۹
- نظام‌ها و مکاتب اخلاقی _____ ۲۱۰
۱. رویکرد اخلاق مسئله محور _____ ۲۱۰

- الف) خودگرایی اخلاقی _____ ۲۱۲
- ب) فایده گرایی _____ ۲۱۴
- ج) وظیفه گرایی _____ ۲۱۷
- یکم: نظریه امر مطلق کانت _____ ۲۱۸
- دوم: نظریه فرمان الهی _____ ۲۱۹
- د) قراردادگرایی _____ ۲۲۰
۲. رویکرد اخلاق تحویل ناگرا _____ ۲۲۲
- الف) فضیلت گرایی رادیکال _____ ۲۲۵
- ب) فضیلت گرایی تعدیل شده _____ ۲۲۷
- نظام اخلاقی اسلام _____ ۲۳۰
- معیارهای ارزیابی سیاستگذاری عمومی در اقتصاد اسلامی _____ ۲۳۴
۱. اصل مشروعیت _____ ۲۳۵
- الف) نگاه نظام مند فقهی به جای نگاه فردگرایانه _____ ۲۳۸
- ب) موافقت برنامه و سیاست جمعی با تکالیف اجتماعی شرع _____ ۲۳۹
- ج) دشواری بررسی مشروعیت فقهی سیاستگذاری ها _____ ۲۴۱
۲. اصل عدالت _____ ۲۴۳
- الف) ارزیابی عدالت افقی (عدم تبعیض) در برنامه و سیاست های اقتصادی
نظام اسلامی _____ ۲۴۵
- ب) ارزیابی عدالت عمودی در برنامه و سیاست های اقتصادی نظام اسلامی _____ ۲۴۹
- یکم: ارزیابی تأثیر برنامه بر فقر _____ ۲۵۰
- دوم: ارزیابی تأثیر برنامه بر نابرابری درآمدی _____ ۲۵۳
۳. اصل آزادی افراد _____ ۲۵۶
۴. اصل استقلال _____ ۲۶۲
۵. اصل کارایی _____ ۲۷۰
۵. مقایسه سیاستگذاری عمومی در اقتصاد متعارف و اقتصاد اسلامی _____ ۲۷۹
- کاستی های «رویه اثباتی» در اقتصاد رفاه متعارف _____ ۲۸۱

۱. یک جانبه‌نگری به سازه‌های روابط اجتماعی انسان _____ ۲۸۱
۲. مبتنی بودن تحلیل پارتویی بر «پیامدگرایی صوری» _____ ۲۸۶
۳. مبتنی بودن تحلیل پارتویی بر «تحویل‌گرایی» _____ ۲۸۹
۴. نادیده گرفتن مسئله «انصاف» در تحلیل پارتویی _____ ۲۹۰
۵. نادیده گرفتن «پیامدهای ثانویه» در تحلیل _____ ۲۹۲
۶. غفلت از لزوم تغییر وضعیت اولیه در بلندمدت _____ ۲۹۳
۷. تعهد اخلاقی به بازار آزاد با فرض «ثبات سایر شرایط» _____ ۲۹۵
- ملاحظات نظری، اخلاقی و فنی در «تحلیل هزینه اجتماعی» اقتصاد متعارف _____ ۲۹۶
۱. مشکلات نظری «تحلیل هزینه فایده اجتماعی» _____ ۲۹۶
- الف) تناقض سیتوفسکی و دلالت‌های توزیعی آن _____ ۲۹۶
- ب) مشکل تعیین نرخ تنزیل اجتماعی _____ ۲۹۹
- ج) مشکل مخاطره و عدم اطمینان _____ ۳۰۴
۲. مشکلات اخلاقی در «تحلیل هزینه فایده اجتماعی» _____ ۳۰۶
- الف) قیاس ناپذیری برخی ارزشها و «شیب لغزنده اخلاقی» _____ ۳۰۶
- یکم: ارزش‌گذاری جان انسان‌ها _____ ۳۰۶
- روش برآورد درآمد فرد تا زمان مرگ طبیعی _____ ۳۰۷
- روش ترجیحات آشکار شده ارزش‌گذاری هر فرد برای جان خودش _____ ۳۰۷
- دوم: ارزش‌گذاری منابع طبیعی _____ ۳۱۲
- ب) تورش معیار «تمایل به پرداخت» علیه فقرا _____ ۳۱۶
۳. مشکلات فنی در اندازه‌گیری و عدم شفافیت ذاتی _____ ۳۱۸
- الف) مشکلات اندازه‌گیری با روش ترجیحات اظهار شده _____ ۳۱۹
- ب) مشکلات اندازه‌گیری با روش ترجیحات آشکار شده _____ ۳۲۰
- یکم: وابستگی اندازه‌گیری به درآمد نسبی _____ ۳۲۱
- دوم: وابستگی اندازه‌گیری به زمینه اجتماعی کالای مصرفی _____ ۳۲۲
- سوم: مشکل کنترل انگیزه‌ها در ترجیحات آشکار شده _____ ۳۲۴
- ج) آینده تحلیل هزینه فایده اجتماعی _____ ۳۲۷

- ۳۳۳ _____ چارچوب سیاستگذاری عمومی در اقتصاد اسلامی
- ۳۳۶ _____ ۱. سیاستگذاری فضیلت‌گرایانه در بخش عمومی اقتصاد اسلامی
- ۳۳۹ _____ ۲. لزوم «همه‌جانبه‌نگری» در سیاستگذاری
- ۳۴۱ _____ ۳. رویکرد «پیشگیرانه» در سیاستگذاری
- ۳۴۳ _____ الف) تربیت توحیدی در مالکیت
- ۳۴۴ _____ ب) تربیت توحیدی در تولید
- ۳۴۴ _____ ج) تربیت توحیدی در توزیع
- ۳۴۵ _____ د) تربیت توحیدی در مصرف
- ۳۴۶ _____ ۴. ارزیابی و سنجش برنامه‌ها و سیاست‌ها بر اساس سیاستگذاری فضیلت‌گرایانه
- ۳۴۹ _____ ناکارآمدی سیاستگذاری فضیلت‌گرایانه هنگام مواجهه با دوراهی‌ها
- ۳۵۱ _____ ۵. مشروعیت رویکرد مسئله‌محور هنگام مواجهه با دوراهی‌ها
- ۳۵۱ _____ الف) سنجش منافع با یکدیگر
- ۳۵۴ _____ ب) سنجش هزینه‌ها با یکدیگر
- ۳۵۶ _____ ج) سنجش منافع و هزینه‌ها
- ۳۵۸ _____ ۶. سیاستگذاری قاعده‌نگر (فقه‌الأولویه) در بخش عمومی اقتصاد اسلامی
- ۳۷۱ _____ ۷. سیاستگذاری عمل‌نگر (فقه‌الموازات) در بخش عمومی اقتصاد اسلامی
- ۳۷۲ _____ الف) ارزش‌گذاری منافع و هزینه‌ها بر اساس واحد پولی در فقه‌الموازانه
- ۳۷۳ _____ یکم: «تحلیل سنجش بین منافع» در اقتصاد اسلامی
- ۳۷۷ _____ دوم: «تحلیل سنجش بین هزینه‌ها» در اقتصاد اسلامی
- ۳۸۰ _____ ب) «تحلیل هزینه‌فایده» در اقتصاد اسلامی
- ۳۸۰ _____ یکم: «فایده» و «هزینه» در بخش عمومی اقتصاد اسلامی
- ۳۸۱ _____ دوم: ارتباط تحلیل هزینه‌فایده با دیگر قواعد فقهی معارض
- ۳۸۲ _____ - «تحلیل هزینه‌فایده» و قاعده «درء‌المفاسد»
- ۳۸۴ _____ - تحلیل هزینه‌فایده و دو قاعده «لاضرر» و «الضرر لا یزیل بالضرر»
- ۳۸۴ _____ - تحلیل هزینه‌فایده و «قاعده انصاف»
- ۳۸۶ _____ ج) روش تحلیل هزینه‌فایده اجتماعی در اقتصاد اسلامی

- یکم: نرخ تنزیل طرحها در تحلیل هزینه فایده اجتماعی اقتصاد اسلامی - ۳۸۸
- دوم: کفایت مهم بودن یک طرف با احتمال عقلانی مرجح بودن - ۳۸۹
۸. کاربست چارچوب هنجاری سه لایه‌ای برای سیاستگذاری در بخش عمومی اقتصاد اسلامی - ۳۹۰
۹. صلاحیت‌های لازم برای انجام سنجش و تشخیص مصلحت - ۳۹۵
۶. خلاصه و جمع‌بندی - ۳۹۷
- دستاوردها - ۳۹۷
- محدودیت‌ها - ۴۰۹
۱. محدودیت در منابع فقهی مرتبط - ۴۱۰
- الف) رویکرد غالب فردگرایانه در فقه - ۴۱۰
- ب) جایگاه ضعیف فقه المقاصد در فقه شیعه - ۴۱۱
۲. عدم دسترسی به برخی اطلاعات مورد نیاز - ۴۱۲
۳. کمبود پژوهش‌های مشابه - ۴۱۳
- منابع - ۴۱۵

پیشگفتار

«سیاستگذاری عمومی» به دنبال ترسیم خط مشی و فرایندی است که حاکمیت طبق آن درباره مسائل عمومی جامعه تصمیم می‌گیرد. ترسیم برنامه‌های راهبردی و عملیاتی، اقدامات نظارتی، تعیین اولویت‌های بودجه‌ای و به‌طور کلی هر گونه ارزیابی و انتخاب یک سیاست، یک برنامه، یک موقعیت و یا یک روش که توسط هر یک از قوای مجریه، مقننه و قضائیه انجام گیرد، همه و همه موضوع «سیاستگذاری عمومی» هستند.

در دهه‌های اخیر، با گسترده شدن ادبیات مربوط به حکمرانی خوب و کارآمد، مباحث سیاستگذاری عمومی نیز دستخوش تغییر شده است. به‌طور کلی سه ویژگی زیر را می‌توان برای سیاستگذاری عمومی امروزیین شمرد:

۱. ماهیت و سرشت چند رشته‌ای دارد؛ سیاستگذاری عمومی در قالب رهیافت میان رشته‌ای به دنبال تدوین و اجرای بهترین تصمیمات با کمترین هزینه است. این امر با استفاده از تحلیل‌های علوم اقتصادی، جامعه‌شناسی، روانشناسی اجتماعی، مدیریت، علوم سیاسی، فلسفه اجتماعی و حتی علوم رایانه‌ای و مهندسی و... دست یافتنی است.

۲. عملگرا و مسئله محور است؛ سیاستگذاری عمومی تجلی اراده حاکمیت در عمل است. به همین دلیل با مسائل و مشکلات واقعی جهان پیوند دارد و در حصارهای آکادمیک باقی نمی ماند.

۳. هنجاری و ارزشی است؛ در سیاستگذاری عمومی اگر چه از تکنیک‌های مهندسی و ابزارهای عینی به وفور استفاده می شود، لکن عرصه اختلافات و تعارضات ترجیحات افراد جامعه است و اهداف و ارزش‌های جامعه نقش تعیین کننده‌ای در آن دارند.

این ویژگی‌های مهم باعث پیچیدگی و گستردگی مباحث سیاستگذاری عمومی شده است و به همین دلیل عمدتاً در مقاطع تحصیلات تکمیلی کارشناسی ارشد و دکتری به آن پرداخته می شود.

در اقتصاد اسلامی سیاستگذاری عمومی از دیرباز همواره ملاحظه‌های دینی، اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مورد نظر بوده است و اقتصاددانان مسلمان برنامه‌هایی چون لزوم حفظ حاکمیت نظام اسلامی، کسب استقلال سیاسی و اقتصادی، تعالی جامعه با ترویج آموزش، جلوگیری از انحرافات، گسترش عدالت اجتماعی را در کنار افزایش رفاه و بهزیستی افراد جامعه، جزء دغدغه‌های مهم بخش عمومی در حکومت اسلامی برشمرده‌اند. مروری اجمالی به این اندیشه‌ها نشان می دهد که مطالب زیادی درباره مبانی، اهداف، وظایف و اولویت‌های بخش عمومی اقتصاد اسلامی بر اساس ارزش‌های اسلامی و متون دینی وجود دارد؛ لکن این آموزه‌های به صورت تطبیقی با اقتصاد متعارف کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

پژوهش حاضر ضمن بهره‌گیری فراوان از مباحثی که در اقتصاد

متعارف پیرامون «سیاستگذاری عمومی» گفته شده است، کوشیده است این مباحث را از دیدگاه اسلام بررسی کند و تلاش کند یک «چارچوب هنجاری» منطبق با آموزش‌های اسلام برای سیاستگذاری عمومی ارائه دهد تا نشان دهد که ارزش‌ها و هنجارهای متعدد مورد نظر اسلام به معنای «ایدئال‌نگری بدون چارچوب» در بخش عمومی اقتصاد اسلامی نیست و می‌توان این توصیه‌ها و دغدغه‌ها را ساختاربندی کرد.

امید است این پژوهش نوآورانه، بتواند به انتخاب بهینه در سیاستگذاری عمومی اقتصاد اسلامی کمک کند و به این ترتیب زمینه را برای تعالی جامعه اسلامی پیشرو بیش از گذشته آماده‌تر سازد.

این پژوهش به خامه محقق ارجمند جناب آقای دکتر محسن معارفی نگارش شده است که خود دانش آموخته «اقتصاد» و «علوم دینی» و فرزند حوزه و دانشگاه است. در پایان لازم می‌دانیم از تمام کسانی که در به سامان رساندن این اثر نقش داشته‌اند، به‌ویژه جناب آقای دکتر سید هادی عربی که ناظر علمی این پژوهش بودند، تشکر و قدردانی نماییم. همچنین از نکات سروران مکرم حضرات آقایان دکتر محمد جواد توکلی، دکتر محمد رضا یوسفی، دکتر سیدضیاءالدین کیاءالحسینی و حجة الاسلام پناهی که با مشاوره و ارزیابی این اثر نکات سودمندی را متذکر شدند و به غنای این اثر افزودند، تشکر و قدردانی می‌نمائیم.